

PHILIPPE LEFEBVRE

»Zares si se zasmejala« (1 Mz 18,15)

Zapis o smehu v Svetem pismu

Prvi veliki smeh na začetku Svetega pisma slovesno napove Izakovo rojstvo. Abraham in Sara se v dveh zaporednih poglavjih smejita, ko izvesta, da bosta v starosti dobila sina. V Prvi Mojze-
sovi knjigi 16 Abraham na Sarino prigovarjanje zaplodi Izmaela s Hagaro, egipčansko ženino služkinjo. Sara namreč ni mogla imeti otrok v rodovitni dobi; zdaj pa je naznanila, da želi »biti izgrajena«, z drugimi besedami, imeti potomstvo, pa četudi posvojeno. V naslednjem poglavju Bog spregovori Abrahamu in mu naznani, da bo imel s Saro sina, ter doda: »Blagoslovil jo bom in ti dal sina tudi od nje; blagoslovil jo bom, da bodo iz nje nastali narodi in bodo kralji ljudstev izšli iz nje« (1 Mz 17,16). Ob teh besedah je »Abraham padel na obraz in se zasmel (jichak). Rekel si je: 'Ali se bo stoletniku rodil sin? Ali bo devetdesetletna Sara rodila?'« (1 Mz 17,17).

»Sin« in »hči«

Svetopisemsko besedilo z besedami in izrazi, sintaktičnimi presenečenji, ki jih zbuja, bralce opozarja in jim naroča, naj upočasnijo nizanje besed, ki jih že dobro poznajo, kakor mislijo. Poglejmo si, ne da bi zašli v podrobnosti, nekaj besedilnih dejstev.

Philippe Lefebvre, dominikanec, profesor na univerzi v Fribourgu. Članek »Non! Tu as ri!« (Genèse 18,15). Note sur le rire dans la Bible, v: Communio. Revue catholique internationale 4 (2024) 15-22 je prevedla Alenka Koželj.

Abraham se vpraša: »Bo rojen?«; v naših prevodih smo »natančnejši«: »Ali se bo stoletniku rodil *sin*?« A v hebrejščini besede »sin« ni. Prav nasprotno, ko Abraham omeni svojo in Sarino visoko starost, uporabi precej običajen izraz, ki pove dobesedno: »Ali bo spočel sina pri stotih letih?« in »Ali ga bo Sara pri devetdesetih spočela?« Kadar v hebrejščini navajamo starost, rečemo, da smo »sin« ali »hči« določenih let. Zato tudi sin, ki ga oznani Bog, ni imenovan kot tak, nanj namiguje le obrazec: »spočel bo *sina*?«; po drugi strani sta Abraham in Sara sin in hči svojih let! Kaj nakazuje ta način izražanja? Morda sta Sara in Abraham Božja *otroka*. Na Božji ukaz je Abraham privolil, da zapusti »hišo svojega očeta« (1 Mz 12,1-4), čeprav je nanjo ostal »navezan«. Dejansko je Sara njegova polsestra, in čeprav že v letih, je ostala zelo lepa; Abraham se torej boji, da bodo mogočniki, ki jih bosta srečevala, ubili moža – njega samega – da bi se polastili ženske – Sare. Saro zato prosi, da daje prednost bratsko-sestrski vezi, ki ju združuje: »Reci, prosim, da si moja sestra« (1 Mz 12,13). Čeprav je očeta zapustil, ga je Abraham vendarle obdržal pri sebi: na očetovo podobo se sklicuje, ko si rešuje kožo, poudarjajoč, da sta s Saro izšla iz istega očeta.

Bog Abrahamu torej predlaga, da postane sin pred Njim, Bogom. Ne glede na starost – »sin pri stotih letih« – je še čas, da živi sinovski odnos z Bogom; ta Bog, od katerega pride vsakršno očetovstvo, bo poslal sina, ki ga bosta spočela Sara in on, stari Abraham.

»Zasmejal se je«

Potem ko mu je spregovoril Bog in na njegovo zahtevo (1 Mz 17, 10-14) Abraham obreže vse moške člane svoje hiše in obrezana sta, kakor pove in v nedogled ponavlja besedilo, tudi Abraham in njegov sin Izmael. S tem obredom se oče in sin združita v istem sorodstvu pred Bogom. Ni človeškega očeta, ki pred Bogom ne bi ostal sin.

Abrahamov smeh je torej zadobil nedoumljivo oznanilo. Kakor bomo pokazali zdaj, bo glagol, ki je označeval Abrahamov smeh – *jicehak* ali »zasmegal« (1 Mz 17,17) – postal ime njegovega sina, ki smo ga poimenovali Izak.

»Zasmejala se je«

Drugi dogodek, ob katerem se kaže pomuditi, zavzema prvi del prihodnjega poglavja (1 Mz 18,1-15). Trije skrivnostni glasniki, ki se izkažejo za Gospoda samega v spremstvu dveh angelov, oznanijo Abrahamu, da bo imel sina po svoji ženi. Ta je pri vhodu v šotor in sliši te besede. Ker sta z možem že stara in nima več telesnih zmožnosti za spočetje, se »je sama pri sebi zasmejala«. Glagol »smejati se« je *cahak*; veselo se ponovi. Gospod vpraša Abrahama: »Zakaj se je Sara zasmejala?« (v. 13). Sara zanika: »Nisem se zasmejala.« Gospod pa vztraja: »Pač, zares si se zasmejala« (v. 15). Ko na koncu Sara res rodi sina, ga Abraham poimenuje »smejale se je«, »jicehak«, ki ga poznamo pod imenom Izak (1 Mz 21,3). Sara nato pravi: »Bog mi je pripravil smeh (*cehok*); kdor bo to slišal, se mi bo nasmihal (*jicehak*)« (1 Mz 21,6).

Izmael se zasmeji

Nekaj vrstic pozneje smo priča dih jemajočemu prizoru. Mali Izak je bil odstavljen in je ob starejšem polbratu. Rečeno pa je, da je bil Izmael »smejoč« (*mecahek*). Ta zadnja deležniška glagolska oblika se v hebrejščini uporablja, da se poudari intenzivnost dejanja. Izmael se torej morda ni le smejal, temveč kar »posmehoval«, kakor to včasih prevajamo. A to ima lahko tudi vzročen pomen: Izmael naj bi polbrata *spravil v smeh*, izvabil naj bi njegovo vedrost. Kakršen koli je že pomen, Sara se nemudoma odzove: ko vidi ta prizor dveh bratov, zahteva od Abrahama: »Naženi to dekle in njenega sina! Kajti sin te dekcle ne sme dedovati skupaj z mojim

sinom Izakom« (1 Mz 21,10). Vemo pa, da prizor postane še manj smešen. Hagaro in Izmaela preženejo v beeršesko puščavo.

Sinovi, ki so šli »skozi vodo in ogenj«

Spregovorimo še besedo o dogodivščini Hagare in njenega sina. Zaloga vode, ki jo je Hagari naklonil Abraham, je preskromna: sin Izmael umira od žeje in njegova mati ga položi pod grm, da ne bi bila priča njegovi smrti. »Božji angel« tedaj pokliče Hagaro in ji oznani, da je Bog slišal glas njenega sina in bo iz njega naredil velik narod. Nato Bog »odpre oči« Hagare, da zagleda vodnjak in pogasi sinovo žejo.¹ Pozneje bo Izmael živel v puščavi in se poročil z Egipčanko. Sin, ki se je smejal, Izmael, je pred sinom smeha, Izakom: ko je že na pragu smrti, ga Bog vrne med žive. Naslednje poglavje nam pove (1 Mz 22), kaj bo moral Izak doživeti na gori Morija. Deček je tik pred tem, da ga njegov oče Abraham žrtvuje Bogu, a vmes poseže »Gospodov angel« (morda isti kot v prejšnjem poglavju?) in morilski zamah se ustavi. V Abrahamovem potomstvu se torej vse začne s smrtno grožnjo sinu: sprva sinu dekcle in Sare, nato z rešenim in na novo podarjenim življenjem.

Eden ali drugi?

Kakor sem povedal, je povsem lahko razumeti, da je Izmael spravil v smeh mladega polbrata. Ker je koren smeha isti kakor v imenu Izak, bi mogli razumeli, da Izmael Izaka ni le spravil v smeh, temveč ga je »naredil Izaka«. Sara naj bi v prvem Abrahamovem sinu torej zaznala »drugega Izaka«, ki je pred njenim, očakovim prvorojencem, ki bi lahko zahteval svoje mesto prvorojenca in nastopil kot prvi »Izak« pred drugim, »pravim«, ki ga je rodila Sara.

To možno razumevanje, na katero besedilo zelo jasno kaže, vzpostavlja nekakšno enakost med obema Abrahamovima sinovoma. Jasno je, da bo Izak uradni dedič obljube, ki je bila dana

Abrahamu. Toda sin dekline Hagare bi se lahko upravičeno potegoval za naziv »sina obljube«. Saj je Sara prosila moža, naj zaplodi sina, in ga povabila, da se približa dekli: »Abraham je poslušal Saro« (1 Mz 16,2). Ko Sara pozneje zahteva od Abrahama, da izžene deklo in njenega sina, je Abraham zelo nezadovoljen. A Bog mu reče: »Poslušaj Saro, kar koli ti poreče!« (1 Mz 21,12).

Vzemi smeh resno

Vsa ta zgodba se je začela z Abrahamovim smehom, privedla do Sarinega in se končala z imenom Izak, »zasmel se je«. Kdo je dejansko osebek glagola »smejati se«? V Svetem pismu in na starem Vzhodu je pogosto osebek – božanstvo, kadar je človeško ime glagol v tretji osebi ednine – naj bo to izrecno ali ne. Abraham se je namreč začel smejati, ko mu je Bog obljubil, da bo Sara zanosila po njem (1 Mz 17,17): *jicehak*, »zasmel se je«. Lahko bi rekli, da je ta moška glagolska oblika pozneje postala Izakovo ime: Icehak. Vendar ta glagol uporablja predvsem Sara, kakor smo videli, in sicer v zvezi s svojim sinom in njegovim izrednim rojstvom. Če se torej zasmije Abraham in nato Sara, se s tem odzoveta najprej na besedo, nato pa na dogodek, ki izvira od Boga. Z izrazom »zasmel se je«, je nedvomno mišljen Bog sam. Očakov in Sarin smeh pa nadaljuje in v mesu izraža ta nezaslišani dar, ki prihaja od Boga. Prav to izreče Sara: »Bog mi je pripravil smeh« (1 Mz 21,6).

Ta smeh moramo vzeti resno! Potopljeni smo v »smeh«. Smeh enim in drugih ni znamenje veselja na začetku velike zgodovine; smeh sproži to zgodovino in ji podeli njeno nadaljnjo obliko. Abraham in Sara se smejita, pa tudi Izmael se smeje, ko se zabava z Izakom: zasmel se je. Potemtakem začetki izvirajo iz smeha, katerega vir je sam Gospod. Nas bralce ta smeh enega ali drugega postavi v besednjak, ki ga bo uporabljalo celotno Sveto pismo: nemogoče postane mogoče, najmanjši in najšibkejši so poklicani k polnosti; tisti, za katere se zdi, da niso poklicani, so vendar poklicani, čeprav se sprva zdijo krhki.

S smehom izrečemo in vidimo več

Smeh torej ni preprost odziv šibkih človeških bitij na besede Boga, ki jih presega. Je način govorjenja, ki prevzema vse, kar je mogoče reči in česar še ni mogoče reči, vse, kar razumemo in česar še ni moremo razumeti, kar razumemo in kar bo presegalo razumevanje, kar se vidi in kar se bo pokazalo pozneje. V smehu udeležencev – in v smehu Boga: »Zasmejal se je« – se že izrekajo in kažejo vidiki skrivnosti, ki se je rodila in jo bomo odkrili šele pozneje. Ko Izmael »spravi v smeh«, se zdi tudi kot drugi Izak – ali kot prvi Izak, ki naznanja drugega, Sarinega sina. Drugače povedano, ko se zdi, da se dve raznosmerni potomstvi (Izmaelovo in Izakovo) začneta, pride do drugačnega gibanja. Tema potomstvo-va ni obljubljeni večni ločitev ali vse večji razkorak med njima. Smeh, ki je razkril življenje tam, kjer ni bilo mogoče, pri Sari in Abrahamu, smeh, ki je pozdravil podobnost med Izmaelom in Izakom, ta smeh je kot matrica vsega, kar nam bo povedalo Sveto pismo. Matrica, katere prvine se nikdar ne prenehajo »igrati« druge z drugimi vse do preobrata nekega reda, ki smo ga ljudje imeli za nespremenljivega, trdega kot kamen – z drugimi besedami povedano: ki smo ga ljudje malikovali.

Odmev smeha v Lukovem evangeliju

Na začetku Lukovega evangelija so zgodbe iz Mojzesove knjige, ki smo jih obravnavali; nekaj Abrahamovega, Sarinega, Izmaelovega in Izakovega smeha še odmeva v drhteči radosti prvih dveh poglavij. Avtor našega evangelija z neizmerno spretnostjo niza namige na Staro zavezo (kakih štiri sto jih je). Najprej govori o ostarelem paru brez otrok, o Zahariji in Elizabeti; Zaharija, Gospodov duhovnik, v templju od nadangela Gabrijela izve, da bosta z ženo spočela otroka. Izrazi, s katerimi sta obravnavana Abraham in Sara v Mojzesovi knjigi, se ob tem ostarelem paru neprestano ponavljajo.²

Izvemo tudi, da ima Elizabeta sorodnico, Marijo, h kateri je poslan isti nadangel, da ji oznani, da bo postala mati otroka, ki se bo imenoval »Božji Sin« (Lk 1,35). Marija je predstavljena kot nova Hagara. Kar ji nadangel pove, povzema dolg stavek, ki ga Božji poslanec nakloni Abrahamovi služkinji: »Glej, spočela boš in rodila sina, in daj mu ime Jezus« (Lk 1,31). Če odmislimo otrokovo ime, tedaj vsa pripoved ponovi besede angela, ki je v Svetem pismu prvi poimenovan s to besedo. Edina razlika je, da je v Hagarinem primeru glagol v sedanjiku (Hagara je že noseča), medtem ko je pri Mariji v prihodnjiku.

Besednjak ponižanja, ki se v Svetem pismu pojavi pri opisu Hagarinega položaja, se pri Mariji ponovi oziroma ga ponovi Marija sama, ki sprejme svoje mesto »nove Hagare«. V svojem Magnifikatu poje: »kajti ozrl se je na nizkost svoje dekle« (Lk 1,48), zatem pa v istem spevu razglasi, da ta isti Gospod »povišal je nizke« (Lk 1,52). Vsak bralec Svetega pisma lahko odkrije te odmeve: pozorni bibličisti v njih že dolgo berejo povezave med Staro in Novo zavezo.³

Jezus, novi Izmael?

Tu ne gre le za preproste igre med besedili: izrisuje se nam celoten pogled. Marija je umeščena na začetek našega evangelija kot Hagara, Elizabeta in Zaharija pa spominjata na Saro in Abrahama. Otroka, ki se bosta rodila, Janez Krstnik in Jezus, bosta novi Izak in novi Izmael. Tu se lahko le čudimo ali pa le smejemo! Pričakovali bi ravno obratno: da bo Jezus izrecno postavljen na mesto Izaka, sina Abrahama in Sare, Janez pa, glasnik, čigar lik bo zbledel pred Kristusom, bo prevzel nižje mesto Izmaela. Vendar ne! Uvodni smehi Mojzesove knjige še vedno odmevajo in delujejo. Tisti, ki se zdi nižji – saj je prišel kot drugi, iz Gospodove dekle, iz nove Hagare – je »Sin Najvišjega« (Lk 1,32).

Ko bosta dečka zrastle, se bo pojavilo vprašanje, ali ni morda Janez Krstnik, ki je že dolgo krščeval in pridigal, Mesija, ki mora priti (Lk 3,13). Janez bo moral večkrat pojasniti, da ni Mesija; ko

prebiva v puščavi, kjer najpogosteje pridiga, je bliže Izmaelovemu bivanjskemu okolju (glej 1 Mz 21,20). V vsakem primeru pa ni niti v življenju niti v smrti ločen od Kristusa. Ko ga Herod umori in je njegovo poslanstvo končano, bi si lahko mislili, da bomo nanj pozabili; a v vsem je združen s Kristusom. Njegovo umorjeno telo se pridruži Kristusovemu telesu; izgine v Kristusu, kar pomeni, da nikoli ne izgine povsem.

Skratka, z Janezom Krstnikom se rodi nova resničnost: naj bo prvi ali zadnji, naj bo predhodnik ali naslednik, bistveno je, da se pridruži Kristusu. To oznanjajo ene izmed zadnjih Jezusovih besed, ki jih nameni križanemu ob svoji strani: »Danes boš z menoj v raj« (Lk 23,43).

Tu ni več prvega in zadnjega, ni več ne Izmaela ne Izaka, ki bi bila postavljena na nezamenljivi mesti. Je le še smeh, ki nakazuje, da je prvo mesto podarjeno, da Sara in Hagara lahko sedita na istem prestolu, tako kakor tudi Izmael in Izak. Kakor pravi Jezus v enem izmed blagoslovov Lukovega evangelija: »Blagor vam, ki zdaj jokate, kajti smejali se boste« (Lk 6,21).

Opombe

¹ V 1 Mz 3,7 se odprejo oči moža in žene po tem, ko jesta od drevesa življenja. Vidita, da sta naga. Tako se v Svetem pismu začne razmišljanje o odprtju oči. Če se to zgodi samo s človeškimi močmi, ne vidimo bistvenega. Bog odpre oči Hagari v puščavi (1 Mz 21,19): Hagara vidi vodnjak in lahko odžeja sina. Tudi emavškima učencema se bodo odprle oči, da bosta spoznala Jezusa (Lk 24,31).

² Tako kakor Abraham in Sara sta tudi Abraham in Elizabeta »stara, v poznih letih«. Ko Zaharija odgovori angelu, spregovori z istimi besedami kakor Abraham: »Po čem bom to spoznal?« (Lk 1,18; glej 1 Mz 15,8). To bogato in zapleteno igro medbesedilnosti sem razvil v *La Vierge au Livre. Marie et l'Ancien Testament*, Cerf, 2004 in v *Joseph. L'éloquence d'un taciturne*, Salvator, 2012.

³ Drugi namigi, ki jih po navadi razbiramo v podobi Marije, kot jo predstavi Luka v začetku svojega evangelija sta Lea (in njena služabnica), pa tudi Ana. Ko Lea sprejme in posvoji drugega sina svoje služabnice Zilpe, razglasi: »Blagor meni, kajti žene me bodo blagrovale!« (1 Mz 30,13). Odmev tega odlomka najdemo tudi v Marijinem Magnifikatu (Lk 1,48). Magnifikat se navdihuje še po začetku Aninega speva (1 Sam 2,1), a tudi po molitvi, ki jo Ana nameni Bogu: »Gospod nad vojskami, če se boš hotel ozreti na stisko svoje dekle« (1 Sam 1,11).